

Анотації

В статье Р. Шеретюк «Антиунионный вектор деятельности Холмского православного Свято-Богородицкого братства в последней четверти XIX века» исследуется антиунионный вектор деятельности Холмского православного Свято-Богородицкого братства в последней четверти XIX в., в частности, средства и методы, направленные на воспитание местного населения «в духе православия и русской народности».

This article R. Sheretyuk «Antiunion sphere of activities of Holm Orthodox Saint Bogorodyts'kiy confraternity in the last quarter of the XIX century» researches the antiunion sphere of activities of Holm Orthodox Saint Bogorodyts'kiy confraternity in the last quarter of the XIX century especially means and methods that aimed at the upbringing the local residents «in the spirit of Orthodoxy and Russian nationality».

О. Жуковський * (м. Житомир)

УДК 94(477)''19''

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
НА ТЕРИТОРІЇ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ
у 20-ті рр. ХХ ст.**

У статті О.І. Жуковського «Діяльність польських релігійних організацій на території Правобережної України у 20-ті рр. ХХ ст.» на основі архівних документів вперше в українській історіографії проаналізована діяльність польських етнічних релігійних організацій Правобережної України у 20-ті рр. ХХ століття.

Ключові слова: польська етнічна меншина, костел, ксьондз, польські католицькі гуртки.

У контексті сучасних євроінтеграційних прагнень України необхідним для неї є розвиток громадянського суспільства, місцевого самоврядування, регіональних ініціатив, міжетнічної злагоди. Значна роль в цьому контексті відводиться різноманітним громадським організаціям, товариствам, фондам, в тому числі й тим, які функціонують при окремих етнічних громадах. На особливу увагу з боку влади, науковців заслуговує такий поліетнічний регіон, як Правобережна Україна, де польське представництво було і є дуже вагомим. Тому дослідження польських релігійних організацій, гуртків, що діяли у 20-х рр. ХХ ст., безперечно є актуальними. Поставлена

* Жуковський О.І. – кандидат історичних наук, виконуючий обов'язки доцента кафедри історії України Житомирського державного університету імені Івана Франка.

нами проблема має фрагментарні вкраплення у працях окремих науковців і не була об'єктом спеціального вивчення у вітчизняній науці, що й визначило її наукову новизну.

Об'єктом даного дослідження є суспільно-політична, культурна, релігійна активність польського населення України, зокрема функціонування польських релігійних організацій, гуртків на території Правобережжя в часи т.зв. «коренізації». Метою даної роботи є дослідити особливості діяльності цих спільнот в межах Київської, Волинської та Подільської губерній. Мета конкретизується наступними завданнями: визначити характер, форми і методи роботи польських організацій, гуртків; дослідити вікові, соціальні особливості їх учасників; вивчити питання того, наскільки тісні були стосунки між членами організацій і католицьким духовенством; прослідкувати ставлення радянських та партійних органів до польських організацій.

Окремі аспекти історії громадських організацій етнічних меншин, які мали політичне забарвлення, досліджували В.Ф. Панібудьласка, С.З. Заремба, М. Журба [Панібудьласка В.Ф. Заремба С.З. Деятельность общественных организаций Украины по решению проблем межнациональных отношений в 20 гг. // Научные труды по истории КПСС – 1990. – Вып.166. – С. 3-9.]; [Журба М. Національно-культурний аспект діяльності громадських об'єднань України в умовах більшовицького режиму (20-30-ті рр. ХХ ст.) // Міжнародний Науковий Конгрес «Українська історична наука на порозі ХХІ століття». – Чернівці, 2001. – Т.3. – С. 47-52.]. Також слід відзначити працю В.І. Прилуцького «Молодь України в умовах формування тоталітарного ладу (1920-1939)». У ній автор значну увагу приділив молодіжним організаціям етнічних меншин, їх прагненням та методам роботи [Прилуцький В.І. Молодь України в умовах формування тоталітарного ладу (1920-1939). – К., 2001. – 250 с.]

Основний зміст статті. У національних польських селах, а також у містах та містечках Правобережжя існували традиційні організації, які мали релігійне забарвлення і функціонували у територіальних межах окремого населеного пункту. Такі організації радянським керівництвом визнавалися як ворожі, що складаються із куркульсько-клерикального елемента і не мають права на існування.

Директивні органи розуміли, що миттєво вони не зможуть викоринити релігійні вірування серед населення, а тому прагнули взяти під контроль процеси та події пов'язані із здійсненням всіх культів. Це стосувалося і національних меншин. За обіжником НКВС від 9 грудня 1924 року для виконання прилюдних обрядів на вулицях громади повинні були подати до владних структур спеціальну заяву з проханням одержати дозвіл на це та сплатити грошовий податок [Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХМО). – Ф. Р.1160, Оп. 1, Спр. 1, Арк. 8]. Якщо громади виявляли бажання зібратися десь на квартирі або у приватному будинку для здійснення

релігійних обрядів, то вони повинні були обов'язково повідомити місцевий адмінвідділ або райвиконком про місце та час такого зібрання [ДАХМО. – Ф. Р. 1160, Оп. 1, Спр. 14, Арк. 106].

Серед польського населення були популярними так звані гуртки або братства «Герциарів» («Гертіарців»), «Ружанців», «Жива Ружа», «Таємниці», «Братчиків» та інші. Кожна окрема організація об'єднувала навколо себе близько 20-30 осіб [Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО). – Ф. 413, Оп. 1, Спр. 343, Арк. 304зв.]. Ружанці – переважно дитячі та молодіжні гуртки по 10-15 осіб. Їх порівнювали із пелюстками троянди, що створювалися при костьолах для вивчення насамперед Закону Божого, національних обрядів, колядок, щедрівок. Але в деяких місцях існували гуртки «Ружанців» окремо для дорослих і для молоді (с.Фавстинівка Годихської сільської ради Романівського р-ну) [Державний архів Житомирської області (далі – ДАЖО). – Ф. П-85, Оп. 1, Спр. 385, Арк. 7].

Майже у кожному польському селі функціонували такі релігійно-католицькі гуртки, члени яких спілкувались рідною мовою. Їх склад був переважно жіночий, так як питома вага дівчат у цих організаціях становила близько 75% [Центральний державний архів громадських об'єднань (далі – ЦДАГО). – Ф. 7, Оп. 1, Спр. 164, Арк. 22]. У звіті Житомирського окружного партійного комітету за 1924 рік відзначалось, що в селі Гвоздове більшість жінок-польок віддають перевагу відвідуванню саме зібрань «Ружанцевого» гуртка, ніж лікбезпунктів [ДАЖО. – Ф. П-85, Оп. 1, Спр. 98, Арк. 103].

Свідченням авторитету і масовості католицьких гуртків у польських селах є функціонування в одному селі декількох організацій. Наприклад, на Київщині у с. Пиківці діяло 5 організацій, у с.Пустоха – 3. У Проскурівському окрузі тільки у 1929 році діяло біля 100 польських гуртків, що мали релігійний характер з 1400 активними членами [Прилуцький В.І. Молодь України в умовах формування тоталітарного ладу (1920-1939). – С. 70-71]. За даними польбюро Коростенського окрпарткому від 1926 року гуртки «Живої Рози» та «Ружанцові» діють у кожному польському селі округу. Так, тільки у Бобрицько-Болярській сільській раді, до якої входило декілька населених пунктів, діяло 11 «ружанцових» гуртків з 165 членами [ДАЖО. – Ф. П-86, Оп.1, Спр. 620, Арк. 5, 38]. Така розгалуженість мережі польських католицьких організацій була притаманна всьому регіону Правобережжя. Причому їх чисельність постійно зростала. На липень 1925 року в Новоград-Волинському окрузі діяло 39 «ружанцових» організацій, а вже у грудні їх кількість склала 46.

Польські організації Правобережної України були тісно пов'язані із католицьким духовенством, оскільки стрижнем їх концепції було те, що кожен член такої організації зобов'язаний бути вірним поляком-католиком, який є патріотом свого народу та віри. Він повинен виконувати всі доручення ксьондза та керівництва організації, агітувати односельців за

здійснення релігійного обряду, захищати інтереси костьолу і релігії [ЦДАГО. – Ф. 1, Оп. 20, Спр. 2930, Арк. 3].

Організаційна структура «Терциарів», «Ружанців» та інших організацій була досить складною. В кожному польському селі і навіть у містечках Правобережжя, де мешкало польське населення, були спеціальні люди—«організатори», переважно більш заможні, які відповідали за налагодження роботи та функціонування таких організацій. В основному це були члени правління общини віруючих. Директивні органи вважали, що «організаторів» призначав місцевий ксьондз, і саме вони були проміжною ланкою між членами організацій і католицьким духовенством. Завдяки їм католицькі священики контролювали ці таємні гуртки [ЦДАГО. – Ф. 7, Оп. 1, Спр. 164, Арк. 22].

В такий спосіб організації, які існували в польських селах, були тісно пов'язані із діяльністю католицької церкви. Вони боролися за збереження єдності села незалежно від соціального розшарування населення, що йшло у розріз із класовою політикою комуністичної партії України.

Показовим прикладом солідарності у польських селах Правобережжя була відмова незаможників брати в користування землю, яку було відібрано в ході розкуркулення у їхніх заможних сусідів. Тому польські організації не були легалізовані. Це стало головною причиною відсутності інформації у НКВС щодо їх загальної кількості [ДАЖО. – Ф. П-86, Оп. 1, Спр. 620, Арк. 38]. Нелегальний стан, утаємниченість польських католицьких гуртків, на думку партійних та радянських органів, ще більше додавало їм авторитету і шанобливого ставлення з боку польського населення [ДАЖО – Ф. П-85, Оп. 1, Спр. 387, Арк. 8].

Партійні органи всіляко намагались досліджувати різний спектр питань пов'язаних з діяльністю польських релігійних гуртків. З цією метою був розроблений цілий комплекс завдань під грифом «таємно» для виконання районним уповноваженим з польських справ, які працювали в структурі райпарткомів (районні партійні комітети). Вагоме місце серед переліку запитань, на які уповноважені повинні були звернути увагу під час дослідження регіонів, займали ті, що стосувалися безпосередньо діяльності католицьких гуртків. А саме: «...22. Який має вплив духовенство на польнаселення, чи слабне релігійність серед польнаселення чи ні? 23. Чи маються «ружанцови кола» на селі і яку проводять роботу? 24. Чи втягнута в «ружанцови» молодь й старше населення і яку участь в цих колах беруть жінки...» [ДАЖО. – Ф. П-85, Оп. 1, Спр. 383, Арк. 28].

У лавах польських католицьких організацій була жорстка дисципліна. Для того, щоб стати членом однієї із них, потрібно було мати не менше одного року кандидатського стажу та поручительство двох її членів. Кандидатуру на вступ розглядав актив організації, так звані, «братчики», які здійснювали безпосередній внутрішній контроль за діяльністю цих організацій [ЦДАВО. – Ф. 413, Оп. 1, Спр. 258, Арк. 20].

Польські релігійно-католицькі гуртки Правобережної України мали доволі різноманітні форми своєї роботи. Звісно, виходячи з характеру організацій, їх завдань, мети, змісту, домінуюче місце серед напрямків діяльності гуртків посідали насамперед колективні релігійні читання, спільні співи псалмів тощо. Крім того, їх члени займались хоровим співом, танцями, іграми, гімнастикою, брали активну участь у драматичних гуртках [ЦДАВО. – Ф. 413, Оп. 1, Спр. 343, Арк. 304зв.]. Іншою формою роботи таємних польських гуртків були заняття, бесіди, що мали суспільно-політичний характер. Під час таких зібрань часто критикували діючу радянську владу, її наступ на католицьку віру, засуджували негідну поведінку та окремі вчинки комсомольців, комуністів, представників місцевих органів управління. Також серед членів польських не радянських організацій велась активна кампанія з дискредитації, як вважали директивні органи, офіційних часописів, різних радянських видань тощо. Неодноразово у звітах, які надходили з регіонів Правобережжя до НКВС, наголошувалося на тісному зв'язку Польщі з польськими таємними організаціями, які діяли в Україні. Наприклад, з Польщі в Україну переправлялась спеціальна література, що використовувалась під час занять, які проводили так звані «братчики». Так, у Вінницькому окрузі навіть використовувались спеціальні книги, в яких на титульній сторінці аркуша було відбито деякі тези із комуністичної доктрини, певні тогочасні гасла, які відразу на звороті спростовувалися або піддавались жорсткій критиці з позицій релігійно-католицького світогляду [Прилуцький В.І. Молодь України в умовах формування тоталітарного ладу (1920-1939). – С. 71]. У Фасівському та Ушомирському районах Коростенського округу під час засідань «Ружанців» велися розмови на політичну тематику. Також розповсюджувались польська література та газети «Річ Посполита», «Боже врятуй Польщу» та ін. [ДАЖО. – Ф. П-2, Оп. 1, Спр. 154, Арк. 53].

Ми цілком поділяємо позицію В.І.Прилуцького щодо централізованості у керівництві польськими релігійно-католицькими гуртками Правобережної України. Також вони були чітко організованими. У деяких місцях Вінниччини учасникам «Ружанців» видавали навіть членські квитки. За відсутністю даних, хоча і слабо, але простежується тісний зв'язок у роботі між селом та містом. Зокрема існувала практика, коли під виглядом дачників або грибників до польських сіл приїжджали вчителі і навчали громадськість польській мові та катехізису [ЦДАГО. – Ф. 7, Оп. 1, Спр. 164, Арк. 22; Прилуцький В.І. Молодь України в умовах формування тоталітарного ладу (1920-1939). – С. 71].

Прикладом значної організованості польських організацій є постійні виїзди з Житомира до польських сіл активістів цих організацій. Переважно це були жінки, які у регіонах формували мережу «Ружанців», «Терціарських» організацій, виконували паралельно функції приватних вчителів та вчителів катехізису тощо. Приватні вчителі користувалися значним попитом серед польських селян, так як викладали Закон Божий.

У Довбишанському районі (який ще не став національним польським районом), що на Житомирщині, за даними на 1925 рік майже щонеділі в тій чи іншій його частині не без участі польських католицьких гуртків відбувались святкові богослужіння, які здійснювали 8-10 ксьондзів. Ці акції були дуже популярними серед польського населення, що впливало на значну масовість цих заходів. До місць богослужінь з'їжджалися тисячі віруючих зі всіх куточків району і навіть з-поза його меж [ДАЖО – Ф. П-85. Оп. 1, Спр. 174, Арк. 3].

Католицьке духовенство одноосібно проводило потужну роботу серед поляків Правобережжя. Навіть партійне керівництво визнавало і постійно наголошувало на високому рівні релігійної агітаційно-пропагандистської та організаторської роботи польських ксьондзів у краї. Вони проводили активну роботу серед дорослого польського населення, яке було більш релігійним порівняно з дітьми та молоддю і спільно залучали останніх до костелу через різні католицькі організації. Так, Олевський ксьондз (Коростенський округ) дуже часто виїжджав до польських населених пунктів, де організовував католицькі гуртки. В колонії Дуброва у 1925 році він організував збирання коштів на будівництво костелу. Такі випадки були звичайним явищем і стосувалися більшості католицького духовенства [ДАЖО. – Ф. П-2, Оп. 1, Спр. 82, Арк. 182].

Радянська влада, будучи стурбованою потужним впливом нелегальних польських організацій, закликала їх реєструватись у державних органах влади, намагалася легалізувати ці гуртки і взяти контроль над ними. У протилежному випадку вона обіцяла навіть покарання [ЦДАВО. – Ф. 413, Оп. 1, Спр. 99, Арк. 77].

Ще 13 квітня 1921 року було прийняте рішення про організацію при Народному комісаріаті внутрішніх справ (НКВС) відділу у справах національних меншостей. Положення про цей відділ було затверджено ВУЦВК тільки 25 жовтня 1922 року. Його основним завданням було забезпечення мирного будівництва та співпраці всіх національностей, сприяння матеріальному розвитку національних меншин, нагляд за впровадженням у життя національної політики радянської влади. Виходячи із завдань відділу, він наділявся такими функціями, як розробка відповідних проектів, заходів та постанов у галузі національного будівництва, нагляд за виконанням всіма установами республіки статей конституції, декретів, постанов стосовно національних меншин і за діяльністю різних громадських, філантропічних, релігійних, спортивних організацій різних етносів та інше [Бритченко С.П. Деякі питання розвитку національних відносин на Україні. – К., 1990. – С. 10].

Впровадження у життя національної політики поступово набирало обертів і, виходячи із завдань та функцій цього органу при НКВС, об'єми його роботи постійно зростали. Проте на певний момент радянському керівництву стало зрозуміло, що відділ національних меншостей при НКВС не може охопити всю роботу стосовно національних меншин. Тому в 1923

році повноваження відділу були анульовані, а його функції передані ВУЦВК [Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект. – К., 2000. – С. 118].

У зв'язку із цим 29 квітня 1924 року ВУЦВК своїм рішенням створює Центральну комісію у справах національних меншин (ЦКНМ), а також ряд розгалужень комісії на місцях, яка частково перебрала на себе функції по роботі з організаціями різних етносів. Вона проводила різнопланову роботу серед поляків Правобережжя та інших етнічних меншин, які проживали на території України. Очолив Центральну комісію секретар Президії ВУЦВК А. Буценко. Окрім голови, в цю комісію входили ще п'ять членів, які призначались ВУЦВК. За кожним із них був закріплений певний етнос. Так, у 1927 році за Я. Саулевичем закріплювались росіяни, поляки, чехи, білоруси, литовці і т.д. [ЦДАВО. – Ф. 413, Оп.1, Спр. 152, Арк. 15]. Цій комісії надавалось право виявляти законодавчу ініціативу щодо політики УСРР у національній справі, скликати наради, сприяти поліпшенню становища етнічних меншин, збирати різного роду матеріали про них.

Паралельно із Центральною комісією створювалися і її місцеві органи – бюро та уповноважені у справах етнічних меншин при Президіях губернських та окружних виконавчих комітетів. У своїй роботі вони керувалися розпорядженнями, інструкціями та циркулярами вищих органів щодо різних етносів, а також виконували постанови їхніх виконкомів [ЦДАГО. – Ф. 1, Оп. 20, Спр. 2019, Арк. 2].

В середині 20-х років ХХ століття по лінії НКВС в округи було направлено розпорядження щодо легалізації всіх польських католицьких таємних гуртків. Як наслідок, деякі польські організації офіційно зареєструвались і отримали дозвіл на свою діяльність. Такі явища не набули масового характеру. Однак, В.А. Нестеренко, аналізуючи архівні дані, що стосуються Шепетівського округу, відзначив швидке анулювання зареєстрованих організацій. Одним із аргументів, що пояснює цю тенденцію стало побоювання членів католицьких гуртків ймовірної можливості їх додаткового оподаткування. Незважаючи на свої перестороги, окремі організації легально проіснували до кінця 1920-х років [Нестеренко В.А. Польські освітні заклади південно-східної Волині в 20-30-ті рр. ХХ ст. // Поляки на Волині: історія і сучасність: Науковий збірник «Велика Волинь». – Т.30. – Житомир, 2003. – С. 164].

Загалом директивні органи були не задоволені ходом легалізації католицьких організацій Правобережжя у 20-ті рр. ХХ ст., що підштовхнуло їх до публічного викриття «антинародної» діяльності польських громадських організацій та різного роду фальсифікацій, пов'язаних із нею. Так, наприклад, «Герциарів» у 1929 році було звинувачено у підпалі школи у польському селі Гречани Проскурівського округу (сучасна Хмельниччина), про що активно писала польська газета «Серп» [ЦДАГО. – Ф. 1, Оп. 20, Спр. 2930, Арк. 3]. Після цього до села був надісланий представник ДПУ, який з'ясував

безпідставність цих звинувачень, про що він відзначив у таємному листі до свого керівництва [ЦДАГО. – Ф. 1, Оп. 20, Спр. 2930, Арк. 10].

Польські релігійні організації, крім духовно-культурної складової, мали також вагомий вплив на всі сфери громадського та політичного життя населених пунктів, де переважали поляки. Їх представники брали активну участь у виборчому процесі до сільських рад і масово почали приходити до влади у польських селах, що змусило радянське керівництво відібрати право голосу у чільних представників католицьких гуртків. Така ситуація, на думку польського інструктора Коростенського ОВК, ще глибше могла загнати у підпілля польські релігійні організації. Позбавлення виборчого права активу національних сіл, духовенства, найзаможніших та авторитетних представників громад стосувалося не тільки поляків, а й інших етнічних меншин [ДАЖО. – Ф. П-86, Оп. 1, Спр. 626, Арк. 67].

Вагоме місце як засобу антирелігійної пропаганди радянським та партійним керівництвом відводилось місцевій інтелігенції, особливо вчителям, які повинні були пришвидшувати радянізаційні процеси у польських селах Правобережжя. Однак польські вчителі навпаки, відчуваючи національно-релігійну єдність з громадою, дистанціювались від прорадянських антирелігійних кампаній і виховували польську молодь у релігійному дусі [ДАЖО. – Ф. П-4, Оп. 1, Спр. 11, Арк. 68].

Польські вчителі, входячи до «ружанців», створювали нелегальні школи, формуючи групи із польських дітей, здійснювали навчально-виховний процес у дусі католицької моралі. Подібні факти мали місце у Володарському районі, а саме в Катеринівській сільській раді [ДАЖО. – Ф. П-85, Оп. 1, Спр. 320, Арк. 151]. Дві нелегальні школи в кінці 1920-х років було виявлено у Проскурові. Одна з них діяла під керівництвом члена «Ружи» і нараховувала 15 дівчат, з поміж яких було 4 піонерки [ДАЖО. – Ф. П-86, Оп. 1, Спр. 674, Арк. 29].

В 20-х роках ХХ століття в польських селах Правобережжя спостерігалось приховане протистояння радянської школи з її антирелігійним вихованням, з одного боку, та «Ружанцями» і «Терціарськими» організаціями, з іншого, оскільки обидві сторони прагнули домінуючого впливу на дитячу свідомість. Наприклад, у звіті Проскурівського округу від 1929 року відзначалось, що на Мацьковецьку школу має великий вплив ксьондз та релігійні організації, які проводять планову роботу серед дітей. Ксьондз постійно пригощає дітей солодощами, тому діти, як тільки почують костельний дзвін, нетерпляче чекають перерви для того, щоб побігти до священника. Таке протистояння в означений період було поширеним явищем у польських селах. Не останню роль у цьому конфлікті відігравали батьки дітей, які прагнули для них освіти і насамперед релігійного виховання. Показовим у цьому сенсі є виступ пана Костецького на батьківських зборах згаданої Мацьковецької школи. Зокрема, він сказав: «...об'єднайте роботу ксьондза та вчителя і все буде добре» [ДАЖО. – Ф. П-86, Оп. 1, Спр. 626, Арк. 67].

Багато польських дітей, ходячи до школи, були безпосередніми членами релігійних організацій і вели активну агітаційну діяльність серед інших учнів. Наприклад, у місті Житомирі у 1929 році вони агітували за необхідність не ходити до школи під час великих релігійних свят. Особливо це стосувалося Різдва [ДАЖО. – Ф. П-86, Оп. 1, Спр. 674, Арк. 28]. У тому ж році в Проскурові у дні пасхальних свят до школи прийшло тільки 55% піонерів, що свідчить про значний вплив в той час польських релігійних організацій на радянську школу [ДАЖО. – Ф. П-86, Оп. 1, Спр. 674, Арк. 29.].

У 20-ті роки ХХ століття польські села Правобережжя були дуже консервативними і негативно налаштованими щодо всіх змін ініційованих радянськими та партійними структурами. Особливі труднощі виникали при налагодженні своєї роботи з польською молоддю у комсомольських організацій. Під час обстеження Мархлевського польського національного району у 1926 році відзначалось про великий вплив релігійних організацій на батьків та дітей і значну їх протидію комсомольським організаціям. «Ружанцові» гуртки здійснювали активну масову роботу, для молоді проводились постійні «вечеринки», що ускладнювало роботу ЛКСМУ [ДАЖО. – Ф. П-85, Оп. 1, Спр. 388, Арк. 10.].

Під час дев'ятого з'їзду губкому ЛКСМУ від 1925 року наголошувалося, що після конференцій для польської молоді, частина її, особливо дівчата, пішли до комсомолу. Однак після того ксьондз став не пускати їх до костелу, що змусило останніх припинити відвідання комсомольських осередків [ДАЖО. – Ф. П-4, Оп. 1, Спр. 11, Арк. 8].

Таким чином, у польських селах у досліджуваний період спостерігається значне протистояння і навіть боротьба між традиційними національно-релігійними та нав'язаними їм комсомольськими організаціями.

В селі Гута-Заболоцька Радомишльського району взагалі не було костелу, проте під егідою ордену св. Домініка, що має на меті зміцнення католицької церкви, діяло шість «ружанцових» гуртків. У цих гуртках було задіяно близько 60% всієї молоді села, що свідчить про значний їх авторитет та вплив на внутрішні процеси села [ДАЖО. – Ф. П-85, Оп. 1, Спр. 388, Арк. 22зв.].

Таким чином, можна зробити висновок, що на території Правобережної України у 1920-ті роки існували і активно діяли заборонені владою польські етнічні організації, які мали релігійне забарвлення і були невід'ємною складовою суспільно-політичного, культурно-освітнього та релігійного життя, здійснювали безпосередній вплив на польське населення краю. Насамперед їх членами були переважно жінки та молодь, які боролися за громадську єдність, захищали споконвічні національні цінності. Вони мали чітку внутрішню організацію, свої правила, норми, що регулювали їх діяльність. Поставлена нами проблема в українській історіографії майже не вивчена, а тому є значна перспектива подальшого дослідження історії польських етнічних організацій, особливо із залученням до цього безпосередньо польських джерел.

Анотації

В статье А.И. Жуковского «Деятельность польских религиозных организаций на территории Правобережной Украины в 20-е гг. XX ст.» на основании архивных документов впервые проанализирована деятельность польских этнических религиозных организаций Правобережной Украины в 20-е гг. XX ст.

Ключевые слова: польская этническая меньшина, костел, ксендз, польские католические кружки.

In the article of O.I. Zhukovskiy «The Activity of the Polish Religious Organisations on the Territory of the Right-Bank Ukraine in the 20-s of the XXth century» an attempt to analyse the work of the Polish ethnical religious organisations in the Right-Bank Ukraine in the 20-s of the XXth century on the basis of the archive documents has been made firstly in the Ukrainian historiography.

Key words: Polish ethnical minority, Roman Catholic church, Roman Catholic priest, Polish Catholic organisations.

А.Арістова * (м. Київ)

УДК 21.009

МІЖКОНФЕСІЙНА НАПРУЖЕНІСТЬ В КРИМСЬКОМУ СОЦІУМІ: СОЦІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ

У статті А.Арістової «Міжконфесійна напруженість в кримському соціумі: соціологічні виміри» узагальнюються результати соціологічних досліджень і моніторингів, що свідчать про стійку ескалацію міжконфесійної напруженості в кримському регіоні та наявність потенційної бази для релігійного радикалізму.

Ключові слова: міжконфесійні відносини, соціальна напруженість, протестні настрої, радикалізація релігії.

Актуальність теми дослідження. За своїм геополітичним становищем, офіційним автономно-республіканським статусом, унікальним історичним і культурним спадком, етнонаціональним складом населення, конфесійною структурою тощо Крим помітно вирізняється серед інших регіонів України. Проблема інтеграції Криму у загальноукраїнське політичне і соціокультурне середовище з роками зберігала свою гостроту, а «кримський напрям» в українській політиці перебирав на себе роль

* Арістова А.В. – доктор філософських наук, доцент, зав. кафедри філософії та педагогіки Національного транспортного університету (м. Київ), старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.